

De vóórhistorische vuursteenexploitatie bij Rijckholt in Nederlands Limburg

door Dr A. E. VAN GIFFEN

Elkeen, die zich wel eens bezig heeft gehouden met de bestudering van het Omalien, de naar Omal genoemde bandceramische cultuur op de meest Westelijke Europese loess in Oostelijk België en Nederlands Limburg, of met de aan krijt gebonden voorhistorische vuursteenexploitatie aldaar, kent Professor Joseph HAMAL-NANDRIN. En ieder, die het genoeg heeft gehad de genoemde geleerde persoonlijk te ontmoeten, hem in het veld, gewapend met de slechts meest simpele ingrediënten aan het werk te zien, zijn enthousiasme te ondergaan, zijn publicaties te lezen, zijn bewonderenswaardige verzameling te bekijken en zijn gulle gastvrijheid te genieten, zal thans, nu de Heer HAMAL-NANDRIN zijn tachtigste verjaardag viert, aan dat alles niet alleen met de grootste eerbied en dankbaarheid indachtig zijn, maar tevens met de beste wensen voor hem de jubilaris en de zijnen.

Voor ons Nederlanders is daartoe een bijzondere aanleiding, wanneer wij bedenken welk een groot aandeel HAMAL-NANDRIN heeft gehad in de kennis en de documentatie van de genoemde culturen, met name in die van de vuursteenindustrie bij Rijckholt en Sint-Geertruid, Zdl. van Maastricht (fig. 1). Toch mengt zich in de bezinning daarop — dit dient gezegd — een gevoel van spijtigheid, wanneer wij in gedachten vergelijken het verschil tussen de betreffende in Nederland aanwezige vondsten enerzijds en die in België, d.w.z. Luik, anderzijds; en dit geldt zowel de kwantiteit als kwaliteit.

En zo kunnen wij, wat dit aangaat, slechts hopen, dat het authentieke Nederlandse materiaal, ondanks de in aanmerking komende verzamelingen te Leiden, Maastricht, Beek, Sittard en Groningen, te eniger tijd nog eens verrijkt mag worden met althans een keurcollectie uit dat wat door HAMAL-NANDRIN op de Maasterrassen bij Rijckholt uit eigen initiatief en middelen, met onverdroten moeite en doorzettingsvermogen, met weergalozе kennis van zaken is bijeengebracht en, last not least, op exemplarische wijze te Luik is verzorgd. Daarbij trekt in het bijzonder de aandacht de

hyperbrachycephale schedel van de enige, door HAMAL aan het licht gebrachte, representant der toenmalige mijnbouwers hier te lande, die zo volkomen overeenstemt met de Belgische vuursteenmijnwerkers van Obourg en Strépy.

Het zij mij vergund in dit verband twee dezerzijds gedane vondsten te releveren, die naar mij voorkomt uit verschillend oogpunt iets meer aandacht verdienen dan zij tot nu toe hebben gedaan. Ik bedoel: 1° die van een als hutkom of kuilwoning geïnterpreteerde, hoofdzakelijk met vuursteenmateriaal gevulde verdieping in het akkerland op het hoogterras bij Rijckholt (fig. 1, VII : 9-E ; fig. 2 en 4) ; 2° een in de zgn. Schoone Grup aldaar gevonden haardje met toebehoren (fig. 1, III : 5-H ; fig. 3 en 6).

1. DE HUTKOM (VII) OP HET HOOGTERRAS BIJ RIJCKHOLT

De bewuste, afgerond-rechthoekige groeve (l. 2.80 ; br. 2.10 ; di. (max.) 1.65) werd in 1923 ontdekt op het plateau of hoogterras met behulp van de ter plaatse slechte stand van het veldgewas. Hij bevatte naast de gewone silices, bikkels, messen, schrabbers, nuclei etc., een driehoekige vuurstenen pijlpunt, een beschadigd geslepen bijltje en, wat wel het opmerkelijkst is, enkele scherven, in het bijzonder een bodemfragment van dikwandig, aan de buitenzijde geelachtig-roodbruin, aan de binnenkant grauwwaart aardewerk, welks grondmassa met grove scherpe kwartskorrels is gemagerd of verschaald (fig. 2 en 4). Bovendien bevond zich in de kom houtskool. Een en ander bewijst m.i. voldoende, dat wij hier inderdaad te doen hebben met een kuilwoninkje, dat blijkens zijn inhoud, met name de silices, uit dezelfde tijd stamt als de vuursteenindustrie met zijn mijnschachten, mijngangen, ateliers, haardjes en het hier tot nu toe op zichzelf staande dodenbestel. Alleen de pijlpunt pleit voor een laat-neolithische, misschien zelfs vroege bronstijdphase, al moge de bewuste industrie elders, althans in Engeland, tot het vol-neolithicum behoren. In ieder geval wijkt de bewuste pijlpunt geheel af van de oudere typen van trapezoidale vorm, zulke met éénzijdig uitgetrokken basaalpunt welke kenmerkend zijn voor de naburige bandceramische cultuur. Belangrijker zijn echter de zo juist vermelde scherven, met name het dikke, platte bodemfragment. Niet alleen vertoont dit aardewerk, waarop ik vroeger reeds wees, grote overeenstemming met neolithische ceramië van Spiennes, maar dit geldt in nog grotere mate ten aanzien van de platbodemige, in Belgisch Vaucelles, Provincie Namen, gevonden ceramië (1). Aldus ver-raadt het bodemfragment door zijn m.i. onmiskenbare, eerst later evident

(1) DE LOË, Baron Alf. et E. RAMIR : Belgique Ancienne I, Catal. descript. et raisonné, 1928, p.p. 144-148, fig. 49. — DE LOË, A. et E. RAMIR, Fouilles au Trou-des-Blaireaux à Vaucelles — Bull. Soc. Anthr. de Bruxelles, XXVI, 1905.

geworden, verwantschap met de laatst genoemde bovendien een duidelijke relatie met de aldaar geconstateerde beschaving. In dit opzicht onderstreept speciaal het bewuste bodemfragment dus tevens de aloude, door het Omalien hier en ginds vertolkte betrekkingen, zoals die door de Heren BECKES nader geadstrueerd zijn.

Maar belangrijker is dat de bewaste scherven de Rijkholter vondsten en vuursteenmijnbouw inschakelen in het grotere verband van de door Bosch-Gimpera, Childe en Sandars, achtereenvolgens Mariën onderscheiden of besproken zgn Seine-Oise-Marne cultuur, ja zelfs in de door Vogt behandelde Horgener beschaving, culturen, die speciaal of mede door het bedoelde vaatwerk getypeerd worden.

2. HET HAARDJE (III) MET TOEBEHOREN IN DE SCHOONE GRUP

In 1923 ontdekten wij bij onze toen verrichte opgravingen op de Ndl. helling van het ravijn of de Schoone Grup te Rijkholt de afzonderlijke vulling van de trechtersvormige mond ener reeds tevoren dicht geworpen cilindrische mijnschacht (fig. 3). Blijkbaar had een vuursteenbewerker hier aan de rand der putmonding een tijdlang zijn beroep uitgeoefend en de afval en de mislukte of minder goed geslaagde artefacten in de komvormige monding der overigens reeds dichtgegooide schacht geworpen. De min of meer regelmatige, tamelijk scherp begrensde, later met hellingleem afgesloten cultuurlaag in die extra-vulling bevatte veel houtskool en ook as, doch overigens dezelfde silices als elders werden aangetroffen en wij sub 1 reeds vermeldden. Alleen weken af een blijkbaar ter wille van het merg opzettelijk stuk geslagen middelvoetsbeen van het kleine korthoornige rund, *bos taurus brachyceros*, en voorts een bovenkaakfragment van een hond van het Inostranzewi-type (fig. 6). Deze in dit verband overigens hoogst zeldzaam aangetroffen hond is m.i., zoals reeds eerder opgemerkt, te merkwaardiger, omdat hij van het typisch-neolithische huisdierbeslag afwijkt. In het algemeen toch kan gezegd worden dat verschillen tussen de thans zo uiteenlopende vormen van honden in de voortijd minder groot waren, en hoe verder men teruggaat in de tijd kleiner worden. Dit verduidelijken de toegevoegde frequentiecurven van een enkel maatenmerk, nl. de lengte der beide bovenmolaren (fig. 5). De curven betreffen vier verschillende hondenpopulaties, t.w. één uit de Romeinse, resp. volksverhuizings-, d.w.z. de jonge ijzertijd, één uit de brons- en jonge steentijd gezamenlijk, één uit de jonge steentijd alleen, en ten slotte één uit de midden-steentijd. Gaat het hierbij slechts om een enkel voorbeeld, toch is dit met talrijke, ja, wat de paalwoninghonden aangaat, met tientallen andere te vermeerderen, waarbij telkens dezelfde vereenvoudiging in het oog springt.

Om nog even op de paalwoninghonden terug te komen : daarbij is het wel zeer treffend, dat in de paalwoningen met een zuivere steencultuur de

kleine groep van grotere honden — *canis matris optimæ*, *canis intermedius*, *canis inostranzewi* en *canis leineri* —, die zich blijkens de betreffende frequentiecurven in de gezamenlijke paalwoningen zo duidelijk laat afzonderen van de grote groep der kleinere palustristypen, in het geheel niet vertegenwoordigd blijkt. Overigens gaat die vereenvoudiging ten koste van de extremen : de hazewindachtigen enerzijds, de kortsnuitige typen anderzijds. En wanneer wij nu ons kaakfragment, juist gezegd de meetbare kenmerken daarvan, vergelijken met de overeenkomstige der bovengenoemde populaties, dan blijkt het onmiddellijk, dat deze helemaal niet stroken met die der neolithische, ja zelfs niet met die der gemengde bronssteentijdpopulatie der paalwoningen, laat dus staan met de maten der mesolithische Kjökkenmöddinger-honden. Daarentegen vinden zij, zoals het gereproduceerde tabellarisch overzicht (tussen blz. 100 en 101) direct laat zien, hun onmiddellijke tegenhangers onder het groepje der paalwoning-bronstijdhonden, met name in de zgn. *canis inostranzewi* Anutskin. Dit zou er dus, overeenkomstig het voorafgaande, voor kunnen pleiten, dat de Rijckholtse vuursteen-exploitatie en -industrie in de bronstijd nog intensief werd bedreven. Daarentegen is het ook mogelijk, dat de vuursteen-mijnbouwers hier en elders reeds vroeger dan de paalwoninglieden grotere honden gekend hebben dan die van de palustris-groep. Met deze vraagstelling zou ik kunnen besluiten. Ik wil dit echter niet doen zonder daarbij de wens te hebben uitgesproken, dat het aan hen — en ik denk hierbij in de eerste plaats aan de energieke *jubilaris* —, die zich met de bestudering van de prae- en protohistorische Westeuropese culturen en het opsporen der daartoe benodigde bodenvondsten bezig houden, moge gelukken uit deze impasse te geraken. Wellicht kunnen zij het op dit terrein reeds verzamelde materiaal echter nog zodanig uitbreiden, dat daardoor niet alleen deze kwestie bevredigend is op te lossen, maar dat, door die bewuste toevoer van zelfstandige gegevens, ook omtrent de op de achtergrond brandende palethnologische vragen een beter inzicht zal worden verkregen. In ieder geval lijkt mij de bewuste biologische vondst van belang voor het algemene cultuurverband, in het bijzonder voor de daarmee samenhangende chronologische kwesties.

* * *

Tenslotte zij nog opgemerkt, dat het te Groningen aanwezige materiaal, dank zij de hulp van destijds Mejuffrouw T. VAN HULTEN, thans Mevrouw T. KAT-VAN HULTEN, niet alleen volledig is geïnventariseerd, d.w.z. beschreven en getekend, doch ook naar de vindplaatsen geordend en gegroepeerd. Daaronder bevindt zich tevens het materiaal, dat is opgegraven en verzameld door de Franse Paters Dominicanen, die tijdens de eerste oorlog te Rijckholt een toevlucht hadden gezocht en gevonden. Zij

RUCKHOLT (VII)

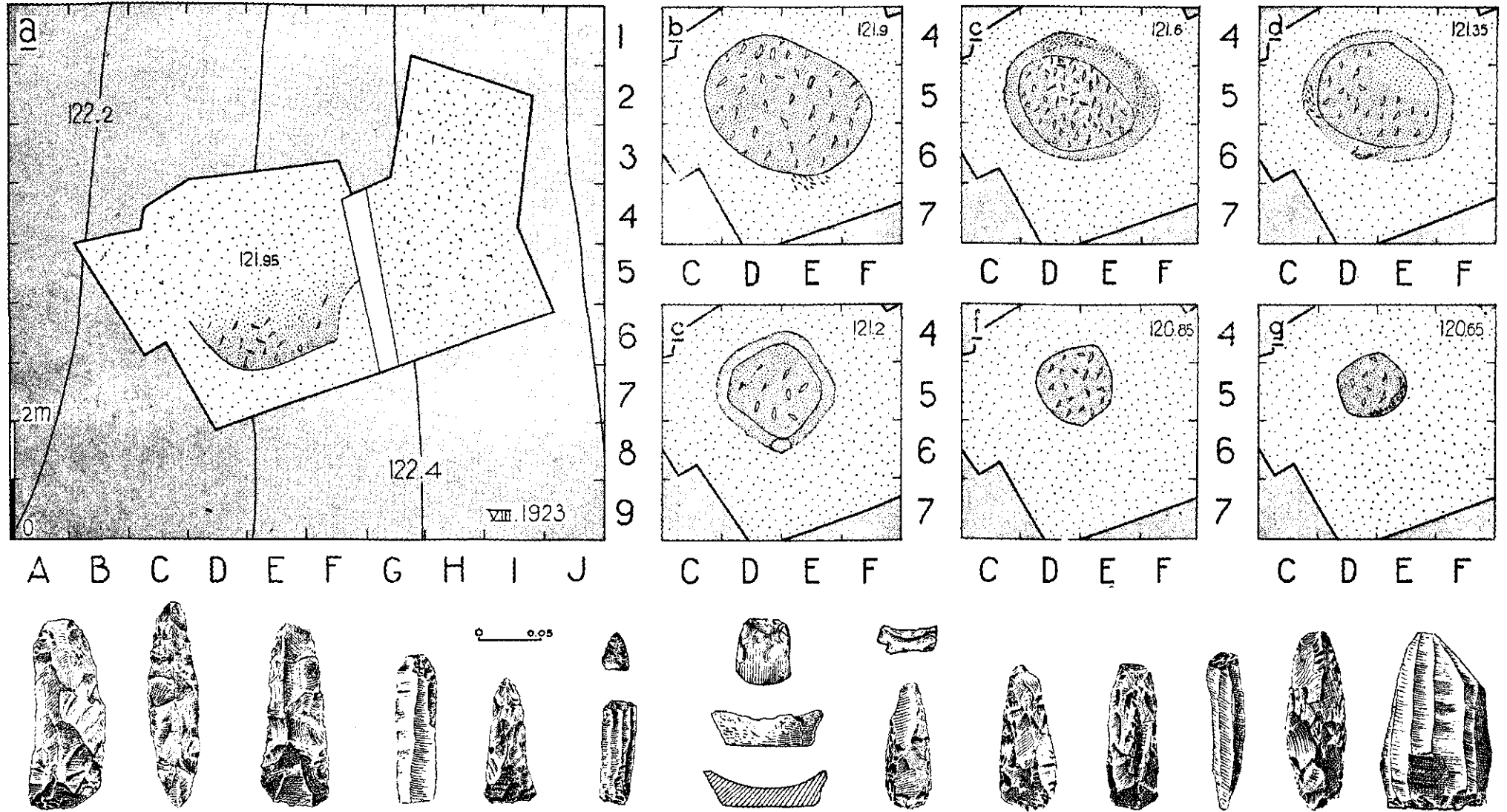

FIG. 2.

RÜCKHOLT (III)

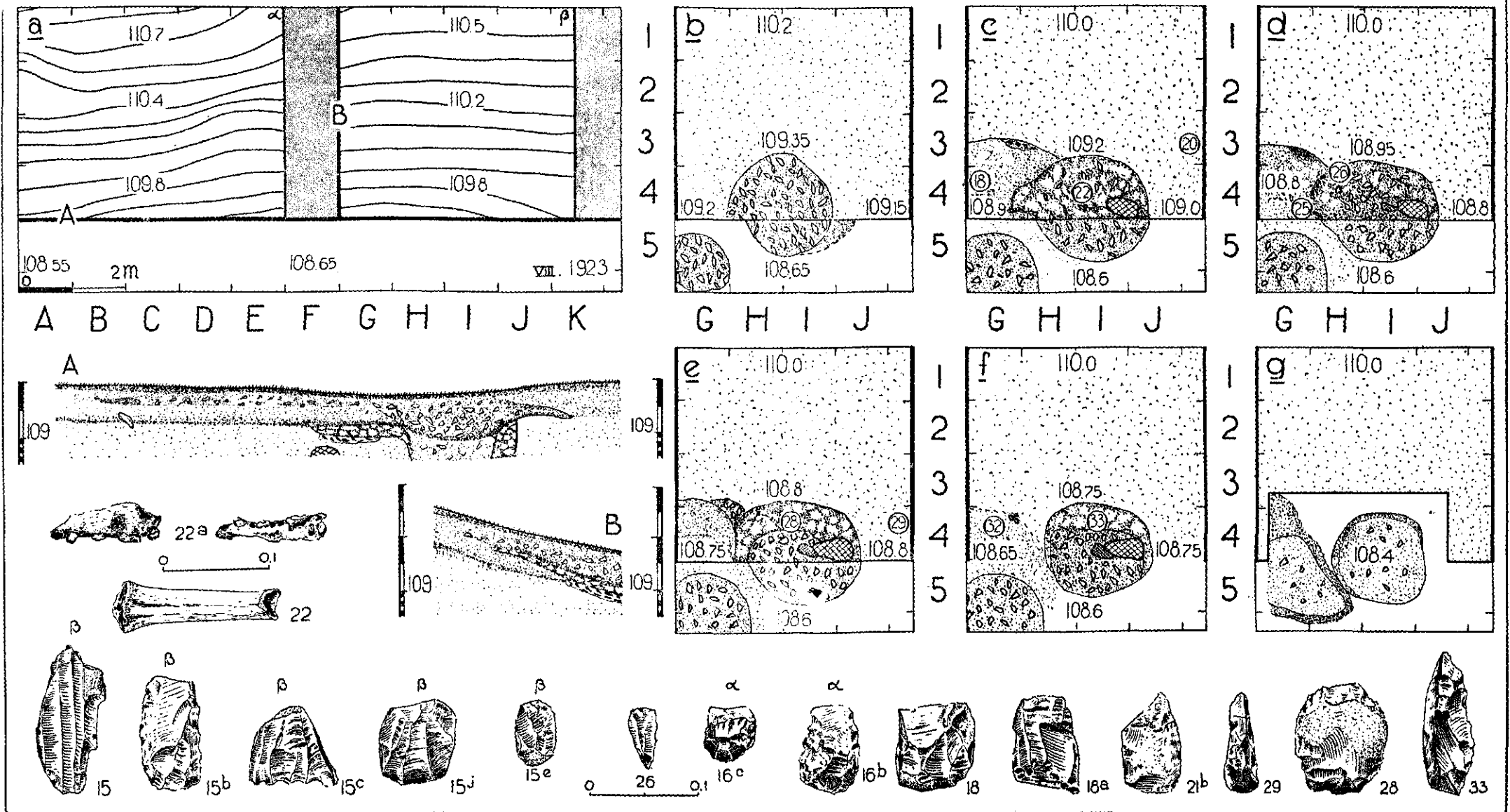

FIG. 3.

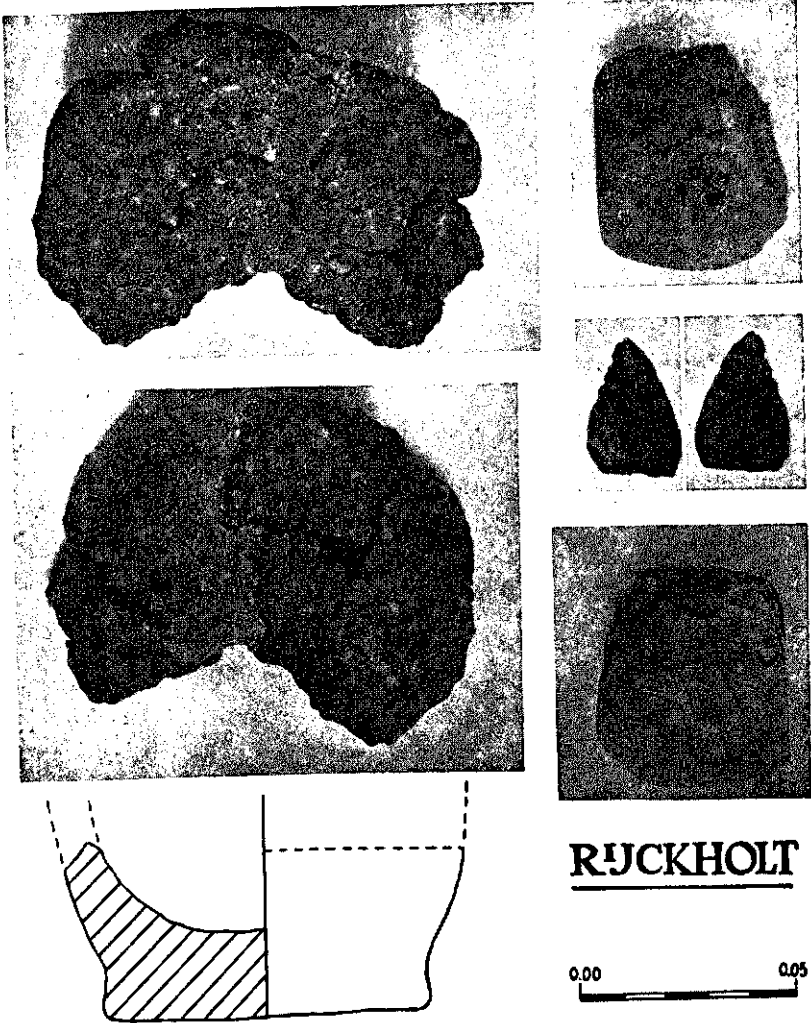

FIG. 4.

FREQUENTIECURVEN
 Lengte der beide molaren II-III-29

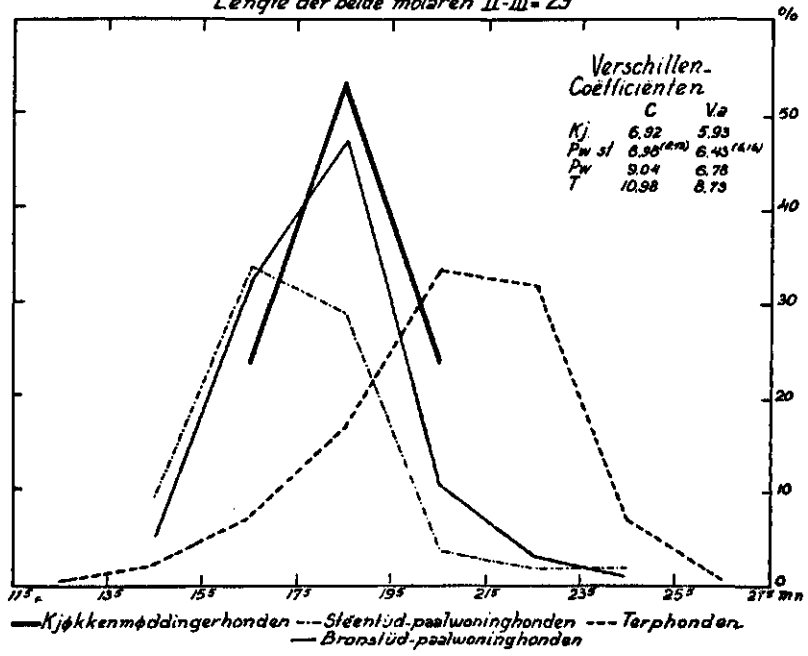

FIG. 5.

FIG. 6

toch hebben zich nl. ook intensief bezig gehouden met de meergenoemde vuursteenindustrie aldaar, met name door het doen van grote opgravingen op verschillende in aanmerking komende plaatsen (fig. 1). Voor hun terugkeer naar Frankrijk hebben zij het grootste deel hunner vondsten afgestaan aan het Biologisch-Archaeologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Groningen, waar deze nu nog aanwezig zijn. Een copie der bewerking bevindt zich in het documentatiebureau van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in Nederland.

LITERATUUR

- BECKERS, H.J., en G.A.J., *Voorgeschiedenis van Zuid-Limburg. Twintig jaren archaeol. onderzoek*, 1940.
- BOSCH-GIMPERA, P. et J. SERRA-RAFOLS, *Étude sur le Néolithique et l'Énéolithique de France*. Rev. anthrop., XVII, (1927).
- CHILDE, V.G., *The origin of British neol. pottery*. Archaeol. Journ., T. 81, 1931.
- CHILDE, V. G. et N. SANDARS, *La civilisation de Seine-Oise-Marne*, 1950, l'Anthrop., T. 54, N. 1-2, 1950.
- CLARK, GR. and ST. PIGGOTT, *The Age of the British Flint Mines*. Antiquity, VII, 1933, p.p. 166-183.
- FRAIPONT CH., EUG. STOCKIS et H. DAVIN, *Les ossements humains (de Rijckholt)*, Rev. anthrop., XXXIII, 1923, p.p. 484-492.
- VAN GIFFEN, A.E., *De Zuid-Limburgsche vóórhist. vuursteenindustrie tuschen Rijckholt en St. Geertruid*. T.N.A.G., 2^e Ser., XLII, 1925, p.p. 481-503.
- VAN GIFFEN, A.E., *De ligging en aard van de overblijfselen der voorh. vuursteenind. bij Rijckholt in Limburg*. Versl. d. Geol. Sect. v. h. Geol. Mijnbouw. Gen. voor Nederland en Kolon., III, 1926, p.p. 101-108.
- VAN GIFFEN, A.E., *Het oudste huisdier en de palethnologie*. Versl. Kon. Akad. v. Wetensch. te Amsterdam, Afd. Natuurk., XXXVI, 10, 1927, p.p. 1287-1296.
- HAMAL-NANDRIN, J. et J. SERVAIS, *La station néolithique de Sainte-Gertrude*. Rev. anthrop., XXXIII, 1923, p.p. 345-492.

- HAMAL-NANDRIN, J. et J. SERVAIS, *Notice sur la Station néolithique de Sainte-Gertrude (Limbourg néerlandais) et sur les ateliers néolithiques de Sainte-Gertrude et de Rijckholt*. Z.j.
- HOUZÉ, E., *Le mineur néol. de Strépy*. Bull. de la Soc. d'Anthrop. de Bruxelles, XXV, 1906, p.p. 91-96.
- LAYARD, N.F., *Excav. on the neolith. site of Sainte-Gertrude*. Proc. Soc. of East Anglia V, 1925, p.p. 35-55.
- DE LOË, Baron Alf., *Notions d'archéol. préhist., belgo-romaine et franque à l'usage des touristes*. Touring Club de Belgique. Z.j.
- DE LOË, Baron Alf., *Belgique Ancienne I, Catal. descript. et raisonnée*, I, 1928, p.p. 144-148, fig. 49.
- DE LOË, Baron Alf., E. RAHIR et E. HOUZÉ, *Fouilles au Trou-de-Blaireaux à Vaucelles. Lieu de sépult. néolith. et habitat. de l'âge du renne*. Mém. de la Soc. d'Anthropol. de Bruxelles, XXIV, 1905 (fig. 49).
- MARIËN, M. E., *Poteries de la Civilisation de Seine-Oise-Marne en Belgique*. Bull. des Mus. Royaux d'Art et d'Hist. Bruxelles, 22, 1950, p.p. 79-85.
- OPHOVEN, Chr., *Quarante années de préhistoire du Professeur HAMAL-NANDRIN, 1903-1943*, 1943.
- OPPENHEIM, R., *Steinzeitliches aus Zuid-Limburg*. O.M.R.O. Leiden, X, 1929, p.p. 21-27.
- OPPENHEIM, R., *Neol. artefacten van Rijckholt (Zuid-Limburg)*. O.M.R.O. Leiden, XII, 1931, p.p. 19-21.
- DE PUYDT, M., *La Station et l'atelier préh. de Sainte-Gertrude, Pays Bas*, Mat. p. l'hist. prim. et mat. de l'homme, XIX, 1885, p.p. 449-452.
- DE PUYDT, M., *Notice sur la stat. néol. de Sainte-Gertrude (Limb. néerl.) et sur les ateliers néol. de Sainte-Gertrude et de Rijckholt*. Bull. de l'Inst. arch. liégeois, XL, 1910, p.p. 9-18.
- RUTOT, A., *Découverte d'un squelette de mineur préhist.* Bull. de la Soc. d'Anthrop. de Bruxelles, XXIV, 1925, p.p. 292-298.
- VAN DER SLEEN, W.G.N., *Het groot atelier van St. Geertruid en zijn omgeving*. T.N.A.G., 2e Ser., XLII, 1925, p.p. 504-507.
- VOGT, E., *Zum schweizer. Neolithikum*. Germania XVIII, 1934, p.p. 89-94.
- VOGT, E., *Horgener Kultur, S.O.M., Kultur und nord. Steinkisten*. Anz. für schweizer. Altertumsk., XL, 1938, p.p. 1-14.